

TÜRKÇEDE *LA DAME AUX CAMÉLIAS* TERCÜMELERİ VE HAKKINDA YAZILANLAR

Dr. Öğr. Üyesi H. Harika DURGUN*

ÖZ: Toplumun her döneminde bilim, sanat ve fikir alanları tercümeyle desteklenmiştir. Türk edebiyatının kendine yeni bir yön aradığı 19. yy'ın ikinci yarısında tercüme faaliyeti önem arz eder. Romantik edebiyatın önde gelen yazarlarından Alexandre Dumas Fils'nin *La Dame aux Camélias* romanı, Türk edebiyatında tercüme edilen ilk romanlar arasında yer alır. Eser sırasıyla Ahmet Mithat Efendi, M. Vasıf, Mustafa Nihat Özön, Mithat Cemal Kuntay, Zahir Güvemli, Reşat Nuri Güntekin, Tahsin Yücel tarafından tercüme edilmiştir. Roman daha sonra yazarı tarafından tiyatroya adapte edilmiştir. Bu tiyatro oyunu da Mahmut Şevket Paşa ve Kemal Ragıp tarafından çevrilmiştir. *La Dame aux Camélias*'nin roman tercümeleri yayımlandıkça ve *La Dame aux Camélias* sahnelendikçe eleştirmenler her iki türü "muhteva" açısından değerlendirmişlerdir. Roman ve tiyatronun teknik özelliklerine dikkat etmemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Tercüme faaliyeti, *La Dame aux Camélias*, roman, tiyatro, eleştiri yazıları.

The Turkish Translations of *La Dame aux Camélias* and Related Writings

ABSTRACT: In every period of the history, fields of science and art and world of thought have been supported by translation. In the second half of the nineteenth century, when the Turkish literature was looking for a new direction, translation activity was of importance. The novel *La Dame aux Camélias* written by Alexandre Dumas Fils, one of the leading authors of Romantic Literature, is among the first novels translated into Turkish literature. The novel was translated by Ahmet Mithat Efendi, M. Vasıf, Mustafa Nihat Özön, Mithat Cemal Kuntay, Zahir Güvemli, Reşat Nuri Güntekin, Tahsin Yücel, respectively. The novel was later adapted to the theatre by the author. This play was also translated by Mahmut Şevket Paşa and Kemal Ragıp. As the translation of *La Dame aux Camélias* were published and the play *La Dame aux Camélias* was performed, critics evaluated both genres in terms of "content". They did not pay attention to the technical features of the novel and theatre.

Keywords: Translation activity, *La Dame aux Camélias*, novel, theatre, critique writings.

* Manisa Celal Bayar Üni. Fen-Edebiyat Fak. TDE Böl. harika.durgun@hotmail.com
Gönderim Tarihi: 03.03.2019 Kabul Tarihi: 06.04.2019

Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* adlı önemli incelemesinde “bütün esaslı uyanış hareketlerinin, her şeyden önce, birer büyük tercüme devriyle başladığı” temel fikrinden yola çıkarak kendi içine kapanan, her şeyi yalnız kendinde arayan toplumların yeni bir şey ortaya koymasına imkân olmadığını ayrıntılı bir şekilde izah eder (2011: 5). Türk edebiyatının kendine yeni bir yön aradığı Tanzimat yıllarında tercümenin önemli yeri olduğu görülür (Okay, 2005: 87). Tanzimat devri aydınlarımız, yazarlarımız; Fransız aydınlanma çağı yazarları ve Romantik edebiyatın temsilcilerini okuyarak edebiyatımıza yön vermeye çalışmışlardır. Ancak bu tercümelerde belli bir şahıstan, belli bir ekol ve akımdan hareket edilmeyerek adeta “pusulasız ve dümensiz, suların kendi akışına bırakılmış” bir tercüme faaliyetiyle karşılaşırız (Tanpınar, 2012: 87). Bunun yanı sıra yapılan tercüme Türk nesrinin dil ve konu itibarıyla gelişmesine, Batı medeniyetinin tanınmasına öncülük ettiği için dikkate değerdir (Bu konuda geniş bilgi için bk. Enginün, 1992: 68-73; Kefeli, 2000: 145-155). Tanzimat devrinde yapılan edebî-fikrî içerikli tercüme¹, yapı yönünden kusurlu olsa da edebiyatımızda Batılı anlamda hikâye, roman, tiyatro türünün ortaya çıkmasına zemin hazırladığı için önemlidir.

Alexandre Dumas Fils'nin 1848'de yayımladığı *La Dame aux Camélias/Ladam O Kamelya* romanı, hem konusu hem de otobiyografik özelliğiyle ilgiyle karşılanmıştır. Romanda Marguerite Gauiter adlı bir hayat kadını ile Armand Duval isimli bir avukatın gönül ilişkisi anlatılır. Ancak ailesinin namusunu/iffetini düşünen baba Duval araya girerek bu birlikteliğe son vermek ister. Bunun için Marguerite'ten aşkı uğruna bir fedakârlık yapmasını talep eder. Bunu kabul eden Marguerite, Armand'dan ayrılır ancak bir süre sonra üzüntüyle hastalığı ilerleyerek vefat eder. *La Dame aux Camélias*'da özellikle bir hayat kadınının ne kadar “yüce gönüllü, hoşgörülü olabileceği, aşkı uğruna hayatını feda edebileceği” üzerinde durulur. Alexandre Dumas Fils'nin, romanı, Marie Duplessis² adlı bir hayat kadınıyla olan birlikteliğinden esinlenerek yazdığı söylenir.³

¹ *Muhaverat-ı Hikemiye* (1859), *Tercüme-i Telemak* (1862), *Hikâye-i Mağdurin* (1862), *Hikâye-i Robenson* (1864), *Hikâye-i Hikemiye-i Mikromega* (1869), *Monte Cristo* (1871-1873), *Atala* (1872), *Güliver'in Seyahatnamesi* (1872), *Topal Şeytan* (1872), *Paul ve Virginie* (1873), *Graziella* (1878), *Manon Lescaut* (1879) vd. Tanzimat devrinin ilk roman tercüme¹ için bk. İsmail Habib Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, C. 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1941.; Haşim Koç, “Osmanlı'da Tercüme Kavramı ve Tanzimat Dönemindeki Edebî Tercümelere Dair Çalışmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 4, S. 8, Güz 2006, s. 351-381.; Mustafa Nihat Özön, *Türkçede Roman*, (Haz. Alpay Kabacalı), İletişim Yay., İstanbul, 2009, s. 141-182.

² Marie Duplessis (1824-1847): Müstearıyla tanınan yazarın asıl adı Alphonsine Plessis'tir. Bk. https://en.wikipedia.org/wiki/Marie_Duplessis.

³ Eserin orijinalinde Fransız yazar-eleştirmen Jules Janin (1804-1874) tarafından kaleme alınan “Önsöz/ Préface”de Marie Duplessis ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Sadece

Batı dünyasının ilgiyle karşıladığı *La Dame aux Camélias* romanı Türk edebiyatında da rağbet görmüştür.⁴ Tanzimat devrinin ilk roman tercümelere arasında yer alan *La Dame aux Camélias*, Ahmet Mithat Efendi'den (1297/1881)⁵ sonra sırayla M. Vasıf (1327/1911), Mustafa Nihat Özön⁶, Mithat Cemal Kuntay⁷, Zahir Güvemli (1959), Reşat Nuri

Mithat Cemal Kuntay çevirisinde bu yazıya yer verilmiştir: “Gençliğin sahici heyecanlarıyla yazılmış birtakım eserlerden alelusul nasıl bahsedilirse bu kitaptan da en önce öyle bahsolundu. Ve herkes şunu söylüyordu: Alexandre Dumas'ın oğlu mektep hayatından kurtulur kurtulmaz babasının parlak izinde emin adımlarla yürüyordu. Babasının eserlerindeki canlılık, çok içten olan heyecan oğlunda da vardı. (...) İşte *La Dame O Kamelya* önceden bu tarzda büyük bir muvaffakiyet kazandı. Fakat okuyucular bu eserden aldıkları ilk geçici intibalarını arası çok geçmeden şu yolda tashih ettiler: Bu kitap öyle aslı faslı olmayan bir hikâye değildi ve bu kitabın kahramanı olan kadın yakın zamanlara kadar yaşamış olacaktı ve yaşamıştı. Ve bu facia uydurulmuş değil, yaşanmış bir hâileydi; hikâyesi de çok gerçek, çok canlıydı. Bunun üzerine herkeste bir merak uyandı: Neydi romandaki bu kadının asıl ismi? Neydi sosyetelerdeki mevki? Neydi maceralarının akıbeti, teferruatı ve dedikoduları? Her şeyi bilmek isteyen ve bilen halk bu hurda şeyleri de birer birer öğrendiler. Ve bir kere okudukları kitabı tekrar okumak istediler. Çünkü vakanın öğrenilen iç yüzü romanın uyandırdığı alakaya sirayet etmişti.” Jules Janin, “Mademoiselle Marie Duplessis”, *La Dame aux Camélias*, (Çev. Mithat Cemal), Semih Lütfi Kitabevi, II. Baskı, İstanbul, (tarihsiz), s. 17.

- ⁴ Namık Kemal, Abdülhak Hamid'e yazdığı bir mektubunda beğendiği Batılı eserlerden bahsederken *La Dame aux Camélias*'yı da zikreder: Fevziye Abdullah Tansel, *Namık Kemal'in Hususi Mektupları I*, TTK Yay., Ankara, 2013, s. 434; Cevdet Perin, Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* piyesini yazmadan önce *La Dame aux Camélias*'ı okuduğuna “hükmeder”. Şefika'nın verem olup ölmesi Margueritte'i hatırlatır, der: *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1946, s. 144., Ahmet Hamdi Tanpınar, Namık Kemal'in *İntibah* romanının *La Dame aux Camélias*'dan bazı izler taşıdığını belirtir: *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (Yay. Haz. Abdullah Uçman), Dergâh Yay. İstanbul, 2012, s. 398., Orhan Okay da Tanzimat'tan sonra romantik edebiyatta karşımıza çıkan “aşk, ayrılık ve bunların doğurduğu ıstırapın hastalığı” olan “verem” in bir hassasiyet teması olarak kullanılmasında *La Dame aux Camélias*'nın etkili olduğunu ifade eder: *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay. İstanbul, 2005, s. 85. Rezaizade Mahmut Ekrem *Araba Sevdası*'nda, Ömer Seyfettin “Nişanlılar” hikâyesinde *Ladam O Kamelya*'yı romantik edebiyatın eleştirisi yönünden ele alırken Reşat Nuri Güntekin *Son Sığınak* romanında, tiyatro kumpanyasını Anadolu turnesine hazırlamak için “tiyatromuzun alfabesi” olan *Ladam O Kamelya* oyunundan istifade eder. Bu konu, müstakil bir incelemeye müsait olduğu için biz burada sadece belli başlı eserlere temas ettik.
- ⁵ Ahmet Mithat Efendi'nin tercümesi günümüz harflerine de aktarılmıştır. Bk. *Kamelyalı Kadın*, Muharriri Aleksandr Dumazade, Mütercimi Ahmed Midhat, (Haz. Muharrem Dayanç, İsmet Şanlı), Akademik Kitaplar, İstanbul, 2015.
- ⁶ İsmail Habib Sevük, M. Nihat Özön'ün bu tercümeyle 1937'de yaptığını belirtir. Bk. *Avrupa Edebiyatı ve Biz II*, s. 409., Çalışmamızda son baskıyı esas aldık: Alexandre Dumas Fils, *La Dame aux Camélias*, (Çev. M. Nihat Özön), Remzi Kitabevi, III. Baskı, İstanbul, 1961, 219 s.
- ⁷ İsmail Habib Sevük, M. Cemal Kuntay'ın bu tercümeyle 1937'de yaptığını belirtir. Bk. *Avrupa Edebiyatı ve Biz II*, s. 409., Çalışmamızda son baskıyı esas aldık: Alexandre Dumas Fils, *La Dame aux Camélias*, (Çev. Mithat Cemal), Semih Lütfi Kitabevi, II. Baskı, İstanbul, (tarihsiz), 218 s.

Güntekin (1950-1951) ve Tahsin Yücel (1963, 2013) tarafından çevrilmiştir.⁸ Alexandre Dumas Fils, eserini “beş perdelik bir oyun” olarak tiyatroya da uyarlamış ve oyun 1852’de sahnelenmiştir.⁹ Bu tiyatro oyunu ise Mahmut Şevket Paşa¹⁰ ve Kemal Ragıp¹¹ tarafından tercüme edilmiştir. *La Dame aux Camélias*’nın özgün roman ve tiyatro metinleriyle yapılan tercümelerini şekil özellikleri bakımından karşılaştırınca şu sonuçları görüyoruz:

Telif Tercüme	Giriş Yazısı	Bölüm Sayısı	Sayfa Sayısı	Sonuç Yazısı
Alexandre Dumas Fils (1852)	Fransız yazar ve eleştirmen Jules Janin’in “Mademoiselle Marie” başlıklı yazısı.	27	XXIV s.+ 369 s.	(yok)
A. Mithat Ef. (1297/1881)	(yok)	27	192 s.	(yok)
M. Vasıf (1911, resimli)	(yok)	27	400 s.	(yok)
M. Nihat Özön (III. b. 1961)	M. Nihat Özön’ün “Esere Dair” başlıklı yazısı.	27	9 s. + 210 s.	(yok)
Mithat Cemal Kuntay (tarihsiz)	Fransız yazar ve eleştirmen Jules Janin’in “Madmazel Mari Duplesi” yazısının tercümesi.	27	18 s. + 200 s.	A. Dumas Fils’in hayat ve edebî şahsiyeti hakkında bir tercüme (<i>Histoire de la Littérature Française illustrée</i> , c. 2, s. 277-279)

⁸ Çalışmamızı Tahsin Yücel’in çevirisiyle tamamlamamızın sebebi onun pek çok edebî eseri edebiyat ve kültür dünyamıza kazandırarak Türk edebiyatının önemli çevirmenlerinden biri olmasıdır. Tahsin Yücel’den sonra da *Kamelyalı Kadın* pek çok yayınevi tarafından tercüme edilmiştir: Oda Yay. (1996-2007, 3 baskı), Sosyal Yay. (2003), Beda Yay. (2004), Kitap Zamanı Yay. (2011), Akvaryum Yay. (2012), Martı Yay. (2012), İlya Yay. (2013), Antik Kitap (2015), Ema Kitap (2016), Vendik Yay. (2018).

⁹ Mustafa Nihat Özön, “Esere Dair”, *Age.*, s. 5., “La Dame aux Camélias 2 Şubat 1852’de oynandı” bk. Mithat Cemal Kuntay, “Alexandre Dumas Fils”, *Age.*, s. 219., Tahsin Yücel, “Sunuş”, *Age.*, s. V.

¹⁰ Mahmut Şevket (Müt.), *Ladam O Kamelya*, Beş perdelik dram, Tab ve Naşiri Tüccar-zade İbrahim Hilmi, İstanbul, 1316 (1900), 190 s.

¹¹ Elimizde tiyatro metni olmasa da eserin, Kemal Ragıp tarafından tercüme edildiği ifade edilir: “Piyas Kemal Ragıp tarafından da tercüme edilerek 1924’te Beyoğlu’ndaki Darülbedayi tiyatrosunda temsil edildi.”, İsmail Habib Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, C. II, s. 409, “(Ferah Tiyatrosu için) Kemal Ragıp da A. Dumas Fils’nin *Kamelyalı Kadın*’ını çevirmişti.”, Muhsin Ertuğrul, *Benden Sonra Tufan Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 353., “8 Nisan 1914’te Cybele Adrianon adlı Yunan topluluğunun oynadığı, oğul Alexandre Dumas’nın La Dame aux Camélias oyunu dokuz yıl sonra Ferah Topluluğu tarafından oynanmıştır. Oyunu dilimize Kemal Ragıp çevirmiştir.”, Özdemir Nutku, *Darülbedayi’den Şehir Tiyatrosu’na*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015, s. 162.

Tiyatro için:

<i>La Dame aux Camélias</i> Alexandre Dumas Fils	Pièce en cinq actes, mêlée de chant Représentée pour la première fois, a Paris, sur le Théâtre du Vaudeville, 2 Février 1852 (Magasin Theatral Illustré)	Acte 1 (Scene 13) Acte 2 (Scene 11) Acte 3 (Scene 7) Acte 4 (Scene 6) Acte 5 (Scene 7)
<i>Ladam O Kamelya</i> Müellifi Aleksandır Duma Fis Mütercimi Mahmut Şevket	Beş perdelik dram Kütüphane-i Hilmi İstanbul, 1316	Birinci perde (13 meclis) İkinci perde (11 meclis) Üçüncü perde (7 meclis) Dördüncü perde (6 meclis) Beşinci perde (7 meclis)

Görüldüğü üzere roman tercümeleriyle özgün metin 27 bölümden, tiyatro tercümesiyle asıl metin beş perdeden oluşuyor. Sayfa sayılarının farklı olmasında kitap boyutunun, yazı boyutunun, resmin etkili olduğunu göz önünde bulundurmalıyız. Şunu belirtmek gerekir ki özgün metin ile tercüme arasındaki farklar¹² çeviribilimin, çeviri sosyolojisinin çalışma konusu olduğu için biz burada sadece *La Dame aux Camélias* tercümele-
rinin yayımlandıktan sonra ve eser, sahnelenince Türk edebiyatında nasıl karşılandığını genel hatlarıyla ortaya koymaya çalışacağız.¹³

Türk okuyucusu *La Dame aux Camélias* ile Rezaizade Mahmut Ekrem'in *Naçiz*'de tercüme ettiği bir mektup vasıtasıyla tanışır. Ekrem'in ilk eserlerinden olan *Naçiz*, 1871'de yayımlanmıştır.¹⁴ Ancak eserin bas-

¹² Işın Bengi Öner, ilgili çalışmasında *La Dame aux Camélias*'nın özgün metni ile Ahmet Mithat Efendi, Mustafa Nihat Özön ve Mithat Cemal Kuntay'ın tercümelerini sayfa ve bölüm sayısı bakımından değerlendirdikten sonra özellikle romanın 1. Bölümü ile 26. Bölümdeki "5 Şubat" ve "20 Şubat" tarihli mektupları, "paragraf-cümle sayısı, adılar, hitap sözcükleri, göndermeler" yönünden karşılaştırmıştır. Bk. "Türk Edebiyatında *La Dame aux Camélias* Çevirileri", *Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?*, Sel Yay., İstanbul, 1999, s. 45-66., Özlem Bay, ilgili doktora tezinde 1900 yılına kadar Türk edebiyatında *La Dame aux Camélias*'nın Ahmet Mithat Efendi ve Ahmet Rasim tarafından tercüme edildiğini ifade ettikten sonra Ahmet Rasim'in eserinin tam bir tercüme olmadığını açıklar. Bu sebeple özgün metin ile Ahmet Mithat çevirisinin - Atatürk Kütüphanesinden temin ettiği nüshanın ilk üç sayfasının eksik olduğunu belirtir- sadece 27. bölümlerini karşılaştırarak tercümedeki "eklemelere, çıkarmalara" dikkat çekmiştir. Bk. *Fransız Edebiyatından Yapılan İlk Edebi Çeviriler Üzerine Analitik Bir Uygulama (1860-1900)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2013, s. 264-272.

¹³ Bu konuda Hasan Anamur'un kapsamlı çalışmasından da istifade ettik. Bk. *Başlangıçtan Bugüne Fransızcadan Türkçeye Yapılmış Çeviriler ile Fransız Düşünürler, Yazarlar, Sanatçılar Üzerine Türkçe Yayınları İçeren Bir Kaynakça Denemesi*, Gündoğan Yay., İstanbul, 2013, s. 363-365.

¹⁴ Zeynep Kerman, ilgili yazısında Rezaizade Mahmut Ekrem'in, *Naçiz*'i 1871'de neşrettiğini bir gazete haberiyle (*Hakayiku'l-Vekayi*, S. 266, 2 Haziran 1871) ispatlar. Ancak kitabın bu ilk baskısını göremediğini ifade eder. Bk. "Rezaizade Ekrem'in Batı Edebiyatından Yapmış Olduğu Tercümeleler", *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Dergâh Yay. İstanbul, 2009, s. 466.

kısı tükendiği için 1302/1886'da tekrar basılır.¹⁵ *Naçiz*'de yer alan "Ladam O Kamelya hikâyesinde 'Margrit'in 'Armand'a yazdığı bir mektup" başlıklı tercümede, Marguerite, hastalığının ilerlediğini ve ölmeden önce Armand'ı görmek istediğini anlatır (Recaizade Mahmud Ekrem, 1302: 56-59; Bahsi geçen mektup için bk. Yücel, 2013: 27-29). Ekrem'in, tespit edilebilen tercümelerinin pek çoğu Romantik yazar ve şairlere ait olduğundan Alexandre Dumas Fils'nin *La Dame aux Camélias* romanından yaptığı bu alıntı, bir Fransız romantik yazarı tanıtmaya yönünden anlamlıdır.

Ahmet Mithat Efendi, *Ladam O Kamelya* tercümesini ilk önce *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika etmiştir (Durgun, 2015: 49). Gazetede tefrika hakkında çıkan haberde, *Ladam O Kamelya*'nın, Alexandre Dumas Père'in oğlu veya Fransız Akademisi üyesi A. Dumas Fils tarafından kaleme alındığı için değil, konusu sebebiyle ilgi gördüğü ve tercüme edildiği bilgisi verilir (İmzasız, 1880):

Bugünden itibaren gazetemizin "Mütenevvia" kısmına Aleksandr Duma-zadenin "Ladam O Kamelya" serlevhasıyla şöhret-siar-ı âlem olan romanın tercümesini derç etmeye başladık. Bu hikâyenin sebab-i iştiharı muharririnin buraca dahi bazı âsâr-ı meşhuru olan Aleksandr Duma'ya oğul olması veyahut Akademiya azalığı misillü pederinin dahi nail olamadığı bir mertebeye bu ferzenden nail olmuş bulunması kaziyesi değildir. Hatta hikâye hemen her gencin başından geçmiş veya geçmekte bulunmuş olan vakayi-adiye-i heva ve hevesten ibaret bulunduğu halde pek de mugalata-i hakimaneye boğdurulmayan mukayesatı ahval-i hakikiye-i beşeriyeyi ve istidad-ı mahsus-ı erbab-ı şebabı tamamıyla hakimane bir nokta-i nazardan bi'l-muhakeme inde'l-nas hevesat-ı fuhuş-perverisine münhemik bir kadında bakiye-i ahlak-ı melekileyi dahi ibraz ve ispat eylemesi bu hikâyeyi umum Avrupaca mertebe-i gaye-i iştihara isal eylemiştir.

Hikâye-i mezkûre "Mütenevvia" yolunda gazetemize derç edildikten sonra müstakilen bir cilt olmak üzere başkaca dahi tab ve temsil kılınacağını hikâye meraklılarına arz ve ihbar eyleyiz.

Tefrika tamamlandıktan sonra *Osmanlı* gazetesinden *Tercüman-ı Hakikat*'e alıntılanan bir başka yazıda, o zamana kadar Türkçeye tercüme

¹⁵ "Şu *Naçiz*'i teşkil eden tercüme -ki muharririn *Nağme-i Seher*'i gibi nev-heveslik âsârındandır- erbab-ı mütalaaya ilk defa olarak arz-ı vücud etmiyor. Tarih-i tahrir itibarıyla evvelkilerden o kadar çok muahhar olmayan birkaçından maadası bundan on beş sene evvel, bundan daha ufak bir mecmuada neşrolunmuş ve iki sene sonra nüsa-ı mevcudesi bitmiş idi. Tabir-i âherle bu eser-i naçiz âlem-i matbuata on beş yıl evvel doğmuş (...)", Recaizade Mahmut Ekrem, "Bir İki Söz", *Naçiz*, Bazı âsâr-ı edebiyeye ve mülahazat-ı mütenevvia tercümelerini havidir, Mahmut Bey Mat., Dersaadet, 1302, s. 3.

edilen Fransız romanların özelliği hakkında bir değerlendirme yapılır (Abdullah Kâmil, 1881). “Dersaadet” okuyucusunun, Paul de Kock’un romanlarından ziyade Alexandre Dumas ile oğlunun eserlerini beğendiği, onların romanlarındaki merak unsurundan keyif aldığı ifade edilir. Yazıda Türk okuyucusunun “müdekkik olma” özelliğine değinilerek kendisine sadece hoş vakit geçirten eserleri değil özellikle okuduklarından istifade edebileceği romanları tercih ettiği üzerinde durulur. Ahmet Mithat Efendi’nin de toplumun ahlak ve değer yargılarını ön planda tutan, toplumu her yönden eğitime amacında olan bir yazar olarak *La Dame aux Camélias*’yla “edip ve feylesof ve sanayi-i nefisede meşhur ve maruf olan Alexandre Dumas-zadenin en güzel eserini Osmanlı halkına tanıtmak” istediği belirtilir.

La Dame aux Camélias hakkında yayımlanan ilk yazılarda eserin konusu üzerine olumlu değerlendirmeler yapılırken Kemalpaşazade Sait Bey’in yazdıkları bu görüşlerin aleyhindedir. Fransızca ve Almancayı iyi bilen Kemalpaşazade Sait Bey, Fransızcadan yapılan tercümelere karşılaştığı yanlışları, aksaklıkları ortaya koymak ve bunları izah ederek düzeltmek amacıyla *Galatat-ı Tercüme* başlıklı on sekiz defter/kitap yayımlamıştır.¹⁶ Bu defterlerin on beşincisi hakkında Ahmet Mithat Efendi, *Tercüman-ı Hakikat*’te bir yazı kaleme almıştır.¹⁷ Kemalpaşazade Sait Bey, on beş numaralı *Galatat-ı Tercüme*’de “Ahmet Mithat Efendi Hazretlerine Arizadır” başlıklı yazısında klasik eserlerin tercümesi, realizm ve Emile Zola hakkındaki kanaatlerini belirttikten sonra konuyu *La Dame aux Camélias*’ya getirir (Ahmet Mithat Efendi, 2015: 17-33) ve Ahmet Mithat, Emile Zola’nın eserlerini bir “rezaletname” olarak görüp beğenmiyorsa nasıl olur da *La Dame aux Camélias*’yı ibret alınacak bir eser olarak kabul eder diye sorar. Kemalpaşazade Sait, buradaki çelişkiye bir anlam veremediğini, şaşırıldığını belirtir. Ahmet Mithat Efendi de “Sait Beyefendi Hazretlerine Cevap” başlığı altında uzun bir yazı dizisi kaleme alır -ki daha sonra kitap olarak basılır- ve Sait Bey’in temas ettiği konuları açıklayarak tenkit eder (2015: 94-95):

¹⁶ *Galatat-ı Tercüme*, 1888’den 1906’ya kadar aralıklı bir şekilde yayımlanır. Bk. Ufuk Semercioğlu, “Osmanlı’da İlk Çeviri Eleştirileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 28, Yıl: 2010, s. 29-39.

¹⁷ “Birader-i hünerver ve maarif-perverimiz saadetlü Said Beyefendi hazretlerinin Galatat-ı Tercüme’lerinin on beşinci nüshası dahi ziyet-ârâ-yı saha-i intişar olmuştur. Muharrir-i müşarünileyh hazretlerinin “Klasikler” meselesi hakkındaki nazariyat ve mütalaat-ı üstadîleri dahi bu nüshada münderiç olup kariben taraf-ı acizanemizden yazılacak olan cevabın tefehhümü dahi makale-i letaif isale-i hünermendîlerinin evvelce görülmüş bulunmasına menût olacağından bu meseleden müstefit olanların nüsha-i mezkûreyi edinmeye lüzum görecekleri derkârdır.”, Ahmet Mithat, “İlan-ı Mahsus: Galatat Tercümesinin 15 numaralı nüshası”, *Tercüman-ı Hakikat*, S. 5927-727, 29 Teşrinievvel 1897.

Naci'ye La Dame aux Camélias'ı âdeta tedris eylemiş olmaklığıma pek ziyade beyan-ı istigrab ediliyor. (...) Zira zat-ı vâlâ-yı hikmet-perverîlerini bu kadar duçar-ı telaş eden şey La dame aux Camélias'nın Zola âsârı gibi hakayık-ı beşeriyeyi havi ve okuyanların te'dibini kâfi âsâr-ı celile-i ahlakıyeden olmaması kaziyesi imiş. Hatta Üçüncü Napolyon devrinin Fransa'ya dâ'i-i enva-ı belâyâ olan fesad-ı ahlakına en ziyade hizmet eden eserlerin biri ve belki en mühimmi La Dame aux Camélias imiş. Bu eser bu kadar muzır, müthiş bir şey olduğuna ittıla-ı tettebbukârî-i âcizanemin nasıl olmuş da şamil olamamış bulunduğu sual buyuruluyor.

Ahmet Mithat'a göre roman kahramanı Marguerite Gautier bir "aşüfte", bir hayat kadını olsa da Armand Duval'e âşık olduktan sonra bütün kötü alışkanlıklarını bırakarak onunla gösterişten uzak, sakin bir hayat sürmeye başlar. Aralarındaki ilişkiyi öğrenen Mösyö Duval, başlangıçta Marguerite'i hakir görüp aşağılasa da Armand için yaptığı fedakârlıkları öğrendikten sonra ondan özür diler. Marguerite de baba Duval'e verdiği sözü tutarak Armand'dan ayrılır, "yokluk ve yeis içinde" veremden vefat eder. Mithat Efendi, Marguerite gibi "fedakâr, afif, aşkından vazgeçmesini bilen" bir kahramana Emile Zola'nın eserlerinde tesadüf edemeyeceğimizi belirtir. Çünkü "bu sefile, Zola rezaletnamelerinde görülen esafîle kıyas bile kabul edemeyecek biçaregândan"dır. Ayrıca *La Dame aux Camélias* "hiçbir yerde müfsid-i ahlak görülmedi"ğinden önce tiyatroya sonra operaya (*La Traviata*) uyarlanmış ve eserin pek çok tercümesi yapılmıştır. Acaba Emile Zola'nın hangi eseri "böyle bir şeref"e layık görülmüştür, diye sorar (Ahmet Mithat Efendi, 2015: 96-100). Netice itibarıyla Ahmet Mithat Efendi, Kemalpaşazade Sait Bey'in kendisi ve *La Dame aux Camélias* hakkındaki fikrini onaylamadığını ifade eder (2015: 100):

Maksad-ı âlilerini su-i tefsir ile bu eseri mütalaa edişimi ve Naci'ye dahi okutuşumu ta'yib eyledikleri zannında bulunmamaklığıma bade't-tenbih asıl câ-yı taaccüb bu eser gibi bir eseri tetkik ve hatta tedris (bir de biz ilave edelim: ve hatta tercüme) edip de sonra Emile Zola'nın âsârına rezaletname denilmesine muvafakat ve o fikre müşareket edişim olduğu dahi ilave-i makal edilerek "Kemal-i tazimat-ı âcizanemi muhafaza ile beraber arz eylerim ki gerek Zola'nın ve gerek Realizm mesleğinin sair salikânının âsârı rezaletname sıfatına gayr-ı layık ve mahza merâyâ-yı hakayıktır" buyuruluyor.

Kemalpaşazade Sait Bey, *Galatat-ı Tercüme*'lerinde genel itibarıyla Fransızcanın anlaşılması güç dil meseleleri üzerinde dururken onun *La Dame aux Camélias* hakkındaki yorumları tercümeden ziyade muhtevaya yönelik olmuştur.

Ahmet Rasim'in 1897'de neşrettiği *Ladam O Kamelya* ise romanın bir tercümesi olmayıp eseri, diğerlerinden farklı şekilde değerlendiren küçük hacimli bir kitaptır. Burada Alexandre Dumas Fils'ye ilham veren Alphonsine Plessis'nin hayat hikâyesi anlatılır. Alphonsine Plessis, bir hayat kadınıdır. Annesini “daha doğar doğmaz” kaybetmiş, babası tarafından on iki yaşında kimsesizler okuluna gönderilmiştir. Buradaki hareketli hayat, onu birtakım maceralara sürüklemiş, Saint Cloud'a gitmiş ve güzelliğiyle yeni, zengin âşıklar bulup para ve şöhret kazanmaya başlamıştır. Hastalığında bile “güzel görünmek, celb-i hayret etmek” isteyen Alphonsine, istirahatine dikkat etmeyerek genç yaşta vefat etmiştir. Ahmet Rasim'e göre *La Dame aux Camélias*, okuyucular nezdinde etkisini, hatırasını kaybetmeyecek bir romandır (1313, 3):

Duma'nın, Duma-zade'nin hatıra-yı irfan-füruzu adem-âbâd-ı nisyana gidebilir ama Ladam O Kamelya'nın yâd-ı hazini gönüllerden asla çıkmayacaktır. Ladam O Kamelya Cenab-ı Me-sih'in giremediği, fakat bütün Olemp mabutlarının karar ettiği behişt-i lezaiz-perestanda ârâm-güzindir. İşte sathî veya derin bir sevda-yı ateşin ile nefais-i hissiyatın suduruna muvaffak olan rical ve nisvanın nail olacakları mükâfat böyle bir mükâfattır.

Ahmet Rasim, kendisini kitabın “Mütercimi” sıfatıyla takdim etse de Alphonsine Plessis hakkında verdiği bilgileri kimden öğrendiğine/ nereden aldığına dair bir malumat vermez.

1933-1940 yılları arasında faaliyet gösteren *Fikir Hareketleri*, Cumhuriyet devrinin önemli fikir dergilerinden biridir. Hüseyin Cahit Yalçın, başmuharrir olduğu bu dergide, sosyal ve siyasal içerikli tercüme-lerin yanı sıra edebî eserler hakkında yaptığı tanıtma yazılarına da yer vermiştir (Huyugüzel, 1996: 13/ 66-67). Bu yazılardan biri de 1937 yılında yapılan *La Dame aux Camélias* tercümelere hakkındadır. Alexandre Dumas Fils, Hüseyin Cahit'in Batı edebiyatından okuduğu ilk yazarlardan biri olup aynı zamanda “Fransız edebiyatının en büyük üstadı” kabul ettiği bir romancıdır (Yalçın, 2002: 43; Yalçın, 1326: 5). Hüseyin Cahit, *La Dame aux Camélias* hakkındaki ilk yazısında eserin Mustafa Nihat Özön tarafından yeniden tercüme edildiği haberini verir (Yalçın, 1937/1: 363-365). Ona göre, romanın kahramanı Marguerite ölümsüz, roman ise “dünyanın her zaman için güzel bir abidesi”dir:

Gazi Terbiye Enstitüsünün gayretli edebiyat muallimi Mustafa Nihad La Dame aux Camélias'ı (Dünya muharrirlerinden tercüme serisi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1937) bugünkü dilimize tercüme ile bir hizmet daha ifa etti. Hepimiz geldik, geçiyoruz. Fakat kamelyalı verem kadın hâlâ dinç, genç ve güzel. Onun lâyemut mümessili Sarah Bernhardt çoktan gözlerini kapadı. Fakat Margueritte daima yaşıyor.

Mütercim esere ilave ettiği mukaddimede kamelyalı kadının piyesinin vaktiyle Mahmud Şevket Paşa tarafından dilimize çevrildiğini haber veriyor. Mahmud Şevket Paşa ve La Dame aux Camélias! Bu iki ismin yan yana gelmesi insanda garip teessürler uyandırıyor.

Mustafa Nihat Özön, tercümesinin “Esere Dair” başlıklı özsözünde Alexandre Dumas Fils ve *La Dame aux Camélias*’nın Batı edebiyatındaki önemine kısaca değindikten sonra romanın, Ahmet Mithat Efendi ve M. Vasıf, tiyatro uyarlamasının ise Mahmut Şevket Paşa tarafından tercüme edildiğini belirtir. Hüseyin Cahit’in dikkat çektiği Mahmut Şevket Paşa, Hareket Ordusu kumandanı ve II. Meşrutiyet devri sadrazamlarındandır. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından suikasta uğrayarak şehit edilmiştir (Türkmen, 2003: 27/384-386). Hüseyin Cahit, mütercimi tebrik ettikten sonra romanın ve tercümenin değerini göstermek adına kitaptan bazı alıntılar yaparak yazısını tamamlar.

Hüseyin Cahit, “La Dam O Kamelya” başlıklı bir diğer yazısında da Mithat Cemal Kuntay’ın tercümesine yer verir (Yalçın, 1937/2: 11-14). Özellikle Remzi Kitabevinin başlattığı tercüme faaliyetinin diğer yayınevleri tarafından benimsenmesini “memnuniyetle” karşılar ve “iyi seçilmiş” eserlerin tercüme edilmesini ister:

Bu rekabet tesiriyle şimdi iki La Dame aux Camélias tercümesine malik bulunuyoruz. Bunun yerine başka bir kitap tercüme edilmiş olsaydı milli kütüphanenin kazancı daha fazla olurdu. Emeğimizi ve fedakârlığımızı israf edebilecek bir vaziyette değiliz. Rekabetin her iki müteşebbisi de zayıf düşürerek ümit edilen feyz ve inkişafı baltalamasından korkulabilir. Bunda bizim için teselli noktası yalnız ikinci tercümenin Mithat Cemalin güzel kaleminden çıkmış olmasıdır. (Sühulet Kitabevi, İstanbul 1937) Fakat, bilmem neden, Fransızca unvanı Türkçe olarak yazmayı münasip görmüş? “Kamelyalı Kadın” demedikten sonra bunu La Dame aux Camélias diye yazmak doğru olurdu zannediyorum.

Hüseyin Cahit, Mithat Cemal Kuntay’ın çevirisine, romanın ismini Türkçe telaffuza göre yazdığı için ufak bir eleştiride bulunur. Onun dışında romanı “lezzet ve memnuniyetle” okuduğunu belirterek romandan bir alıntı -Mösyö Duval’in Marguerite’in yanına gelerek oğlundan ayrılmasını istediği bölüm- yapar.

La Dame aux Camélias romanı ile tiyatrosu arasında birtakım farklar bulunması tabiidir. Romanın sonunda Armand Duval seyahattedir ve Marguerite Gautier’den hasta olduğuna dair bir mektup alır ve yola çıkar. Ancak yetişemez, geldiğinde Marguerite vefat etmiştir. Tiyatroda ise Armand, seyahatten döner ve Marguerite yatağındadır, ölmemiştir. Ar-

mand ondan özür diler, onu bırakmayacağını söyler ve Marguerite bir süre sonra fenalaşarak vefat eder.

Türk matbuatında *La Dame aux Camélias*'nın roman tercümelerinin yanı sıra tiyatro oyunuyla da ilgili haber ve yazılara tesadüf edilir. *Tercüman-ı Hakikat*'te çıkan bir haberde Osmanlı Tiyatrosu'ndan "el çeken veya çektirilen" Güllü Agop'un, yönetimi Mınakyan'a devrettikten sonra Osmanlı Tiyatrosu'ndaki faaliyetlerin arttığı söylenir (İmzasız, 1881; And, 1999: 92, 133). Haberde, *La Dame aux Camélias* oyununun beğenilerek iki defa sahnelendiği ve Marguerite rolünü Mari Nıvart, Armand rolünü Dikran Tosbatyan ve Baba Duval rolünü Mınakyan Efendi'nin başarıyla canlandığı belirtilir:

Ladam O Kamelya oyununu iki defa oynadıkları halde ikisini dahi herkese beğendirdiler. Hele ikincisinde tiyatrodaki hakikaten oturacak yer yok idi. En şiddetli nakkadlar bu oyunun en başlı oyuncularından olan Margrit rolünü oynayan Matmazel Mari Nıvart hakkında biraz vücutça dolgunluğu rolüne muvafık düşmediğinden ibaret bir kusur bulabildiler ki bu kusurun dahi sanatkârane bir kusur olmadığı bedihîdir. İcra-yı sanat cihetine gelince mumailiyanın her hünerini ve bilhassa bi't-teverrüm vefatını alkışlamadık kimse kalmadı.

Armand rolünü oynayan Tosbatyan Efendinin zaten gençliğe ve âşıklığa mahsus olan rolleri güzel oynadığı malum ve müsellemler olup fakat öteden beri icra-yı sanat ve arz-ı muhabbet hususunda pek telaşlı davranmaktan ibaret bulunan kusurunu ıslah etmemiş olduğu görüldü. Halbuki başka bir âşık rolünde bu kusur göze batmayacak olsa bile Armand'ın ciddiyet-i âşıkâne içinde merkûz olan tavr-ı halimane ve muztaribanesi o telaşlara hiç lüzum göstermez idi.

Armand'ın babası rolünü icra eyleyen Mınakyan Efendinin eski mahareti gittikçe berter olup bilhassa bu rolünde hiçbir kimse tarafından kusur bulunamayacak surette icra-yı hüner ve marifetle tahsin-i ammeye mazhar olmuştur.

Mari Nıvart, canlandığı role göre kilolu olması Dikran Tosbatyan, rolünü icra ederken aceleci davranması bakımından eleştirilse de genel itibarıyla oyuncuların sahne performansı takdir edilmiştir.

Ali Nusret de Paris'te neşredilen *Gulova*¹⁸ gazetesindeki bir yazıdan hareketle Alexandre Dumas Fils'nin, romanını tiyatroya nasıl uyarladığını anlatır (1899). A. Dumas Fils'ye romanını tiyatroya aktarması tavsiye edilince onun, babasından çekindiği söylenir. Çünkü baba Dumas

¹⁸ Gayın, vav, lam, vav, vav, elif.

Pere, *La Dame aux Camélias* için “O roman dâhilinde tiyatro olmaya layık bir vak’a yoktur” demiştir. Ancak kendisine verilen tavsiyeye uyan A. Dumas Fils, romanı tiyatroya adapte edince babası tarafından da beğeniyile karşılanmıştır. Öyle ki tiyatronun romandan daha çok talep gördüğü ve “sahne-i temaşaya vaz’ edilmesinden bir milyon frank istifade ettiği mev-sukan” söylenir. Ali Nusret, bizde oyunun Mınakyan¹⁹ tarafından tercüme edildiğini ve Osmanlı Tiyatrosu’nda da ilgiyle izlendiğini belirtir (And, 1999: 92, 94, 98, 113).

M. Server imzalı başka bir yazıda ise tiyatronun konusuna yer verir. Eser, oldukça romantik bir üslupla özetlenerek oyunun izleyende bıraktığı etki aynı üslupla dile getirilir (1317/ 1902):

Yine tekrar ediyorum: Oh Ladam O Kamelya, Ladam O Kamelya! Hayatımın sonuna kadar bunu tekrar edeceğim. O kadarını görmem, göremem. Fakat bir kadın kalbinde en büyük, en harikulade bir vefa ve muhabbet görsem: “Ladam O Kamelya aşk ve vefasının zerresi” diye inleyeceğim.

Temaşa dergisinde yayımlanan yazıda da *La Dame aux Camélias* oyununun dünya çapında bir tiyatro olduğundan bahsedilir (İmzasız, 1334/1918). Hemen hemen bütün Batı dillerine tercüme edilen bu eser, Çin ve Japonya tiyatrolarında da ilgiyle karşılanmıştır. Ancak Japonya’da eserin ismi, *La Dame aux Camélias* değil *La Dame aux Chrysathème*’dir. Bunun sebebi de Japonya’da kamelyanın rağbet görmemesi, krizantemin ise en güzel ve değerli çiçek olarak kabul edilmesidir.

Dil ve edebiyat araştırmacısı İbrahim Necmi (Dilmen), harf inkılabının yapılması, Latin harflerin öğrenilmesi, Türkçe’nin sadeleştirilmesi gibi dil çalışmaları ve edebiyat tarihine yönelik hizmetleriyle Türk edebiyatına katkı sağlamış biridir. Tiyatro meseleleri üzerinde duran, milli bir tiyatronun oluşturulmasına destek veren İbrahim Necmi, aynı zamanda bir tiyatro eleştirmenidir.²⁰ Tiyatro sanatçısı ve oyun yazarı yetiştirmek, halkın tiyatroya olan ilgisini ve kültürünü artırmak amacı ve profesyonel bir tiyatro topluluğu olma hedefiyle yola çıkan Darülbedayi, ilk oyununu 1916 yılında sergilemiştir.²¹ Darülbedayi’nin faaliyetlerini yakından takip

¹⁹ Bu yazı dışında eserin Mınakyan tarafından tercüme edildiği belirtilmese de Metin And, kitabında *La Dame aux Camélias*’nın “çeşitli eller” tarafından çevrildiğini ve “bir-iki baskısı”nın olduğunu ifade eder. Bk. *Osmanlı Tiyatrosu*, s. 181.

²⁰ İbrahim Necmi Dilmen’in tiyatro anlayışı ve tiyatroya dair yazıları hakkında bk. Şahmurat Arık, *İbrahim Necmi Dilmen’in Muhtelif Dergi ve Gazetelerdeki Tiyatroya Dair Eski Harfli Yazıları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1995.

²¹ Darülbedayi’nin tarihçesi ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Özdemir Nutku, *Darülbedayi’den Şehir Tiyatrosu’na*, s. 41.

eden İbrahim Necmi, 1925²² yılında sahnelenen *La Dame aux Camélias* için şu yorumda bulunur (1341/1925):

Ladam O Kamelya gibi dünyayı velveleye vermiş maruf bir oyunun senelerce müddet tercüme piyeslere ilan-ı adavet ederek sahnemize yeni bir hayat ve hüviyet bahşeylemiş olan Darülbedayi sahnesinde oynanmasını bir irtica eseri telakki ederek derhal galeyana gelen bu hissiyat, temaşa tekâmülümüzün en ünlü ve en emin istinatgâhıdır. Bu kuvvet durdukça yeniden tercüme piyeslere, melodramlara, eski tarz sahneciliğe dönmek ihtimali yoktur. (...) Zannıma göre Darülbedayi sahnesinde Ladam O Kamelya'nın temsil edilmesi, bedîî mülahazalar haricinde bazı düşünceler seviyyeyle vücut bulmuş istisnai bir hadisedir. Bunu aynı tarzda diğer birtakım tercüme oyunlar takip edecek değildir.

En teceddüdperver, en cüretkâr müesseseler bile ara sıra bir veya diğer sınıfın hissiyatını okşayarak gayesini mümkün mertebe kesif bir ekseriyetin tasvibine iktaran ettirmek zaruretinde bulunabilir. Darülbedayi, asıl hedef edindiği muasır ve müteceddid temaşa eserlerini hissiyat-ı umumiyyeye hoş göstermek için, bazen sırf güldürmek gayesine ma'tuf hafif oyunları ileriye sürdüğü gibi, bir defa da şöhreti dünyaya yayılmış bir Ladam O Kamelya'yı sahnesinde temsil edebilir. Bu, hiçbir vakit asıl gayeden inhiraf addedilemez.

İbrahim Necmi, millî tiyatroyu destekleyen, bu sebeple adaptasyon meseleleri üzerinde duran bir eleştirmendir. Özellikle adapte edilecek eserin iyi seçilmesini, eserin temsil edilebilme özelliğine dikkat edilmesini ister (Arık, 1995: 35-36). *La Dame aux Camélias*'nın Darülbedayi'de oynanmasını tenkit edenlere bu oyunun dünya çapında bilinen bir oyun olduğunu ve böyle “maziden bir numune olarak sahneye konulan eserlerin” tiyatronun amacı dışına çıkmadığını ifade eder. Şu da bir gerçektir ki eleştirmenler, ekonomik sıkıntıların tiyatro yöneticilerini zaman zaman popüler oyunlar sergilemeye yönlendirdiğinin farkındadır.

İbrahim Necmi, yazısının geri kalanını oyuncuların sahne performansına ayırır. Mınakyan döneminde Marguerite Gautier rolünü Hekimyan ve Agavni Binemeciyan Hanımlar üstlenmişti. 1908 yılında Tepebaşı Tiyatrosunda bu rolü ünlü Fransız oyuncu Sarah Bernhardt canlandırmıştı. Darülbedayi'de ise Marguerite Gautier'yi “Türkiye sanatkârları arasın-

²² Darülbedayi'deki huzursuzluklardan bunalan Muhsin Ertuğrul, Darülbedayi sanatçılarıyla Şehzadebaşı'ndaki Ferah Tiyatrosunu kiralayarak özel bir tiyatro topluluğu kurmuştur. Ancak bu topluluk beş ay faaliyet gösterebilmiştir. Ferah Tiyatrosu'nda “Kemal Ragıp'ın çevirdiği oğul Alexandre Dumas'nın *La Dame aux Camélias*'sı” da oynanmıştır. İbrahim Necmi'nin bahsettiği oyun, budur. Özdemir Nutku, *Darülbedayi'den Şehir Tiyatrosu'na*, s. 71-74.

da emsali görülememiş derecede sade, tabî, mübalağadan azade” bir şekilde Eliza Binemeciyan oynamıştır. Oyuncuyu çok başarılı bulan İbrahim Necmi, Eliza Binemeciyan’ın Avrupa’da aldığı eğitim neticesinde rolünü iyi bir şekilde tetkik ettiğini ve “sahnedeki her tavrı, her adımı, her hareketi, her sözü”yle bunu gösterdiğini belirtir. Armand Duval rolünü Raşid Rıza, “sakin ve gizemli tavrı, gür ve tannan sedası, müessir bakışları”yla canlandırırsa da bazı sahnelerde zayıf kalmıştır. İbrahim Necmi’ye göre “piyesin en ağır yükü”nü Baba Duval rolüyle İsmail Faik Bey üstlenmiştir. Kıyafetindeki kusurlara rağmen, başarılı bir performans sergilemiştir. Oyunun başrol sanatçılarından sonra diğerlerini zikreder: Baron de Varville’i Ahmet Muvahhit Bey, Gaston Rieux rolünü Vasfi Rıza Bey, Gustave’ı Adil Bey, Saint Gaudans’ı Rıza Fazıl, Comte de Gray’ı Ertuğrul Saadettin, doktoru Mahmut (Moralı) Beyler canlandırmıştır. Erkek oyuncular beğenirken kadın oyunculara birtakım eleştirilerde bulunur: Olympe’i Mina Hanım canlandırırsa da kendisinin “biraz daha kıbarane” davranmasını ister. Nanine ve Nichette rollerini üstlenen Şadiye ve Cemile Hanımları, ilk sahne tecrübelerine rağmen takdirle karşılar. Prudence rolü için Lüsi Hanım’ı diksiyon ve tavır, hareket yönünden oldukça zayıf bulur.

Tiyatroyla ilgili diğer yazılara bakılacak olursa İbrahim Necmi’nin oyunla ve özellikle oyuncuların sahne performansı ile ilgili görüşleri Türk tiyatro tarihi açısından önemlidir. Buna karşılık Kemal Ragıp (1341/1925) ve Halit Fahri’nin (1928) yazılarında ise Alexandre Dumas Fils’nin hayat hikâyesiyle *La Dame aux Camélias* arasındaki bağlantılar kurulmaya çalışılır. Kemal Ragıp yazısını “Mösyö Anri Bido”nun Paris’te verdiği konferansa dayandırır ama bu metni hangi dergi/ gazete/ kitaptan aldığını belirtmez. Bu bakımdan Halit Fahri’nin de yazısı, bir dergi/gazete/kitaptan tercüme edilmiş izlenimi taşır.

Batı’da romantik edebiyatın önemli eserlerinden biri kabul edilen *La Dame aux Camélias*, beğeniyle okunmuş ve ilgiyle izlenmiştir. Eserin otobiyografik özellik taşıması eleştirmenler nezdinde ayrıntılı bir şekilde tahlil edilmesine yol açmıştır. Türk edebiyatının ilk roman tercüme arasında sayılan ve zamanla pek çok tercümesi yapılan *La Dame aux Camélias*, tiyatro uyarlamasıyla da seyircinin takdirini kazanmıştır. Matbuatta çıkan yazılara baktığımızda romanın ve de tiyatronun tercüme dilinden bahsedilmemiştir. Özellikle konu ve yazarın hayat hikâyesiyle bağlantısına dikkat çekilmiştir. Yine gerek romanın gerekse tiyatronun anlatım ve sahneleme tekniği hakkında bir yorumda bulunulmamıştır. Roman kişileri “iyi-kötü/olumlu-olumsuz” yönleriyle ele alınırken bunların karakterizasyon özelliklerine değinilmemiştir. Aynı şekilde tiyatrodaki oyuncuların sahne performansları üzerinde kısaca durulmuş, dekor, perde, kostüm gibi teknik özellikler zikredilmemiştir. Genel itibarıyla *La Dame aux Camélias* romanına ve tiyatrosuna yapılan yorumlar muhteva-

ya yönelik olmuştur. Ele aldığımız dergi/gazete yazılarının yayın tarihine göre Tanzimat devrinden Cumhuriyet'in ilk yıllarına gelinceye kadar eleştiri tarihimizin "konu/muhteva" odaklı olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Abdullah Kâmil, "Türkçeye tercüme edilmiş Fransız romanları", *Tercüman-ı Hakikat*, S. 761, 8 Kânunusani 1881.
- Ahmet Mithat Efendi (Müt.) (1297/1881), *Ladam O Kamelya*, Tercüman-ı Hakikat Mat., İstanbul.
- Ahmet Mithat Efendi, "İlan-ı Mahsus: Galatat Tercümesinin 15 numaralı nüshası", *Tercüman-ı Hakikat*, S. 5927-727, 29 Teşrinievvel 1897.
- Ahmet Mithat Efendi (2015), *Sait Beyefendi Hazretlerine Cevap*, (Haz. Zeynep Kerman), Dergâh Yay., İstanbul.
- Ahmed Midhat (Müt.) (2015), *Kamelyalı Kadın*, (Haz. Muharrem Dayanç, İsmet Şanlı), Akademik Kitaplar, İstanbul.
- Ahmet Rasim (Müt.) (1313/ 1897), *Ladam O Kamelya*, Asır Kütüphanesi, Der-saadet.
- Ali Nusret, "Ladam O Kamelya", *Tercüman-ı Hakikat*, S. 4560, 18 Eylül 1899.
- ANAMUR, Hasan (2013), *Başlangıçtan Bugüne Fransızcadan Türkçeye Yapılmış Çeviriler ile Fransız Düşünürler, Yazarlar, Sanatçılar Üzerine Türkçe Yayınları İçeren Bir Kaynakça Denemesi*, Gündoğan Yay., İstanbul.
- AND, Metin (1999), *Osmanlı Tiyatrosu*, Dost Kitabevi, Ankara.
- ARIK, Şahmurat (1995), *İbrahim Necmi Dilmen'in Muhtelif Dergi ve Gazetelerdeki Tiyatroya Dair Eski Harfli Yazıları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- BAY, Özlem (2013), *Fransız Edebiyatından Yapılan İlk Edebi Çeviriler Üzerine Analitik Bir Uygulama (1860-1900)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, s. 264-272.
- DİLMEN, İbrahim Necmi, "Ladam O Kamelya", *Vatan*, S. 716, 7 Nisan 1341 [7 Nisan 1925].
- DURGUN, H. Harika (2015), *Ahmet Mithat Efendi ve Edebiyat*, Dergâh Yay., İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci (1992), "Tanzimat Sonrası Çeviriler", *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yay., İstanbul, s. 68-73.
- ERTUĞRUL, Muhsin (2007), *Benden Sonra Tufan Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- FİLS, Alexandre Dumas (1852), *La Dame aux Camélias*, Préface par M. Jules Janin, (Troisième édition, Entièrement revue et corrigée), Michel Lévy Frères, Libraires-Éditeurs, Paris.
- GÜNTEKİN, Reşat N. (Müt.) (1950-1951), "La Dam o Kamelya/ La Dame aux Camélias", (Yazan: Alexandre Dumas Fils), *Hürriyet*, S. 956-1010, 20 Aralık 1950 – 11 Şubat 1951. (Toplam 55 tefrika).
- GÜVEMLİ, Zahir (Müt.) (1959), *Kamelyalı Kadın*, Güven Yay., İstanbul.

- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk (1996), “Hüseyin Cahit Yalçın”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 13, TDV Yay., İstanbul, s. 66-67.
- İmzasız, “İhtar-ı Mahsus”, *Tercüman-ı Hakikat*, S. 717, 17 Teşrinisani 1880.
- İmzasız, “Osmanlı Tiyatrosu”, *Tercüman-ı Hakikat*, S. 947, 16 Ağustos 1881.
- İmzasız, “Ladam O Kamelya”, *Temaşa*, S. 2, 13 Haziran 1334 (13 Haziran 1918).
- KEFELİ, Emel (2000), “Edebiyatın Gelişmesinde Tercüme Rölü: Tercüme Edebiyatı”, *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*, Kitabevi, İstanbul, s. 145-155.
- Kemal Ragıp, “Ladam O Kamelya Kimdir?”, *Cumhuriyet*, S. 407, 25 Haziran 1341 (25 Haziran 1925).
- KERMAN, Zeynep (2009), “Recaizade Ekrem’in Batı Edebiyatından Yapmış Olduğu Tercüme”, *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Dergâh Yay., İstanbul, s. 465-471.
- KOÇ, Haşim (2006), “Osmanlı’da Tercüme Kavramı ve Tanzimat Dönemindeki Edebî Tercümelere Dair Çalışmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 4, S. 8, s. 351-381.
- KUNTAY, Mithat C. (Müt.) (tarihsiz), *La Dam o Kamelya*, Semih Lütfi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.
- M. Server, “Tiyatro Hatıraları: Ladam O Kamelya”, *Mecmua-i Edebiye*, S. 62, 27 Kânunuevvel 1317 (9 Ocak 1902).
- M. Vasıf (Müt.) (1327/1911), *Resimli Ladam O Kamelya*, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul.
- Mahmut Şevket (Müt.) (1316/1900), *Ladam O Kamelya*, Beş perdelik dram, Tab ve Naşiri Tüccarzade İbrahim Hilmi, İstanbul.
- NUTKU, Özdemir (2015), *Darülbedayi’den Şehir Tiyatrosu’na*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- OKAY, Orhan. (2005), *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., İstanbul.
- OZANSOY, Halit F. “Temaşa Bahisleri: Ladam O Kamelya, Bir Kadının ve Bir Piyesin Tarihçesi”, *Hayat*, S. 84, 5 Temmuz 1928, s. 6-8.
- ÖNER, Işın B. (1999), “Türk Edebiyatında La Dame aux Camélias Çevirileri”, *Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?*, Sel Yay., İstanbul, s. 45-66.
- ÖZÖN, Mustafa N. (Müt.) (1961), *La Dame aux Camélias*, Remzi Kitabevi, III. Baskı, İstanbul.
- ÖZÖN, Mustafa N. (2009), *Türkçede Roman*, (Haz. Alpay Kabacalı), İletişim Yay., İstanbul.
- PERİN, Cevdet (1946), *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, Pulhan Matbaası, İstanbul.
- Recaizade Mahmut Ekrem (1302/1871), *Naçiz*, Bazı âsâr-ı edebiye ve mülahazat-ı mütenevvia tercümelerini havidir, Mahmut Bey Mat., Dersaadet.
- SEMERCİOĞLU, Ufuk (2010), “Osmanlı’da İlk Çeviri Eleştirileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 28, s. 29-39.

- SEVÜK, İsmail Habib (1941), *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, C. 2, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet H. (2012), *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (Haz. Abdullah Uçman), Dergâh Yay., İstanbul.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (2013), *Namık Kemal'in Hususi Mektupları I*, TTK Yay., Ankara.
- TÜRKMEN, Zekeriya (2003), "Mahmud Şevket Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV Yay., Ankara, s. 384-386.
- ÜLKEN, Hilmi Z. (2011), *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- YALÇIN, Hüseyin C. (1326), *Kavgalarım*, Tanin Matbaası, İstanbul.
- YALÇIN, Hüseyin C. (1937/1), "Matbuat Hayatı: La Dame aux Camélias, Mütercimi Mustafa Nihad", *Fikir Hareketleri*, Yıl: 4, C. 8, S. 205, 25 Eylül 1937, s. 363-365.
- YALÇIN, Hüseyin C. (1937/2), "Matbuat Hayatı: La Dam O Kamelya", *Fikir Hareketleri*, Yıl: 5, C. 9, S. 209, 23 Teşrinievvel 1937, s. 11-14.
- YALÇIN, Hüseyin C. (2002), *Edebiyat Anıları*, (Haz. Rauf Mutluay), İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- YÜCEL, Tahsin (Müt.) (1963), *Kamelyalı Kadın*, Varlık Yay., İstanbul.
- YÜCEL, Tahsin (Müt.) (2013), *Kamelyalı Kadın*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

https://en.wikipedia.org/wiki/Marie_Duplessis (Erişim: 20.02.2019).